

pedagogical communication and its importance in the context of functions that depend upon the future teacher are considered. The dependence between personality of future teacher, his communicative knowledge and skills and forming communicative abilities is confirmed in the article. The basic requirements to the competence in realization of communication to students, parents, colleagues are considered. It is given that intercommunication for the teacher is his professional duty. In the article it is proved, that the main means of the culture and mental values transmission is teacher's professional and pedagogical communication.

Key words: communication, professional and pedagogical communication, communicative skills, intercommunication, professional communication in education.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2017 р.

Прийнято до друку 25.05.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 372.881.1

С. В. Цінько

САМООЦІНЮВАННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ СЛОВЕСНОСТІ

Останнім часом відбуваються істотні зміни як у суспільному житті, так і в галузі освіти в Україні. Помітно змінюються орієнтації в напрямі розвитку демократії, піднесення гідності особистості, її культури, національної самоідентифікації, толерантності, саморозвитку. І не останню роль у цьому процесі відіграє освіта, основні завдання якої полягають у відтворенні й збагаченні в першу чергу інтелектуального й духовного потенціалу народу; розкритті індивідуальності кожної людини; створенні умов для її розвитку; забезпеченні становлення засобами освіти критичності, самостійності, ініціативи, творчості; вихованні патріота й громадянина України; людини, здатної до самоосвіти й саморозвитку.

Змінюються й пріоритети в системі оцінювання знань і вмінь. Оцінка вчителя чи викладача вже не розцінюється як єдиноможлива й єдиноправильна. У сучасній лінгводидактиці робиться акцент на само- та взаємооцінку як ефективний метод виховання людини, здатної ставитись критично не лише до оточуючих, а й передусім до себе самої. Тому одним із важливих завдань освітньої ланки будь-якого рівня є формування сприймання навчального процесу як результату своєї власної діяльності, відповідальності за навчальну роботу, розвиток себе, своєї індивідуальності. Одним із важливих шляхів сприяння цьому, на думку фахівців, є залучення самих учнів чи студентів до оцінки своєї навчальної діяльності. Відтак актуальною ця проблема постає й у процесі

підготовки майбутнього вчителя, адже саме від нього і його вмінь працювати креативно й професійно залежатиме майбутнє нашої держави.

Самооцінювання взагалі має важливе значення у житті кожної особистості. На цьому акцентують увагу психологи (адже самооцінка – це передусім психологічна категорія): І. Д. Бех, Р. Вердорбер і К. Вердорбер, І. С. Кон, Д. В. Ольшанський, А. А. Реан, О. Г. Спіркін, В. В. Столін та ін. [3], педагоги, методисти й лінгводидакти: О. М. Біляєв, М. С. Вашуленко, Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна, С. О. Караман, М. І. Пентиліук, Т. В. Симоненко, Г. Т. Шелехова, В. В. Шляхова та ін.

У психологічній літературі самооцінку визначають як найважливіший компонент Я-концепції особистості, як цінність і значимість, якою людина наділяє як окремі сторони своєї особистості, поведінки й діяльності, так і себе в цілому. Самооцінка людини найчастіше розуміється як суб'єктивна оцінка ним своїх можливостей (сюди відносять фізичні, інтелектуальні, емоційно-вольові, комунікативні можливості), моральних якостей, свого ставлення до себе та інших, а також місця в соціумі [2].

У різних джерелах знаходимо такі види самооцінки:

- ретроспективна – самооцінка учня (студента) передує оцінці вчителя (викладача);
- рефлексивна – основою самооцінки є усвідомлення власних знань і незнань, можливостей і обмежень;
- прогностична – учні (студенти) оцінюють себе з позиції «Впораюся я з завданням чи ні?».

У психології перші серйозні спроби вивчити природу самооцінки та особливості її формування зробив американський психолог і філософ Вільям Джеймс, який присвятив багато своїх праць розробці проблематики «Я». Дослідник вважав, що самооцінка людини може бути наступного роду:

- самовдоволення, яке знаходить свій прояв у гордості, зарозумілості, марнославстві;
- невдоволення, що проявляється в скромності, збентеженості, соромі, невпевненості, каятті, розпачі, приниженості й усвідомленні своєї ганьби [2].

Формування самооцінки, її природа, функції і зв'язок з іншими психічними проявами життя людини також цікавили і багатьох вітчизняних психологів. Так, наприклад, С. Л. Рубінштейн бачив у самооцінці, яка нерозривно пов'язана із самосвідомістю людини, передусім стрижень особистості, який базується і на оцінці людьми індивіда, і на оцінюванні цим самим індивідом оточуючих. В основі самооцінки, на думку психолога, лежать цінності (які людина приймає), що визначають на внутрішньоособистісному рівні механізми саморегуляції і самоконтролю людиною своєї поведінки й діяльності.

А. Захарова, яка займалася вивченням генезису самооцінки, бачила в самооцінці людини ядерне утворення особистості. Через це в освіті, на її думку, відбувається заломлення і подальша опосередкованість усіх ліній психічного розвитку та становлення особистості.

У досліджуваному контексті не можна не згадати О. М. Леонтєва, який вважав, що самооцінка – істотна умова, що забезпечує можливість індивіду стати особистістю [2].

Учені виділяють такі особливості самооцінки:

- самооцінка є одним із компонентів «Я-концепції» особистості (самосвідомості) і знаходиться в тісному зв'язку з іншими її компонентами (самопізнання та саморегуляція);
- в основі розуміння самооцінки лежать оцінки та емоції;
- самооцінка невіддільна від мотивів особистості, її цілей, переконань, ідеалів, цінностей і ціннісних орієнтацій;
- самооцінка також є механізмом саморегуляції поведінки і діяльності людини;
- самооцінка може вивчатися і як процес, і як результат;
- аналіз самооцінки як процесу передбачає наявність внутрішньої підстави і порівняння з нормами суспільства, еталонами, прийнятими в ньому і з іншими людьми.

У науковій літературі виділено такі основні функції самооцінки:

- констатувальна – на основі самоконтролю (що з вивченого матеріалу я знаю добре, а що – недостатньо);
- мобілізаційно-спонукальна (мені багато що вдалося в роботі, але в цьому питанні я не розібрався до кінця);
- проектувальна (щоб не відчувати труднощів у подальшій роботі, я обов'язково повинен повторити);
- регуляторна – забезпечує прийняття особистістю завдань і вибору рішень;
- захисна – забезпечення відносної стабільності особистості і її незалежності;
- розвивальна – стимулює особистість до розвитку і вдосконалення;
- відображальна або сигнальна – відображає реальне ставлення людини до себе, своїх вчинків і дій, а також дозволяє оцінити адекватність своїх дій;
- емоційна – дозволяє людині відчувати задоволеність власною особистістю, своїми якостями і характеристиками;
- адаптаційна – допомагає людині пристосовуватися до соціуму і навколишнього світу;
- прогностична – регулює активність людини на початку виконання діяльності;
- коригувальна – забезпечує контроль в процесі виконання діяльності;
- ретроспективна – забезпечує можливість оцінки людиною своєї поведінки і діяльності на заключному етапі її виконання;
- мотивувальна – спонукає людину діяти для отримання схвалення і позитивних самооціночних реакцій (задоволеності собою, розвитку самоповаги і гордості);
- термінальна – змушує людину зупинитися (припинити діяльність), якщо його дії і вчинки сприяють появі самокритики і невдоволення собою [2].

Самоконтроль і самооцінка передбачають критичне ставлення до своїх здібностей і можливостей та об'єктивне оцінювання досягнутих успіхів. Для формування самоконтролю і самооцінки педагог повинен мотивувати виставлену оцінку, пропонувати учневі чи студенту оцінити свою відповідь; організувати взаємоконтроль, рецензування відповідей тощо. Від ефективності самооцінки залежить здатність знаходити помилкові дії, запобігати їм і завдяки цьому підвищувати результати самоконтролю.

Пропонуємо окремі методики, запозичені з різних джерел і адаптовані до дисципліни «Методика навчання української мови» («Шкільний курс української мови»). Мета кожної з них: привчати майбутніх учителів української мови і літератури до самооцінювання як виміру свого професійного й особистісного зростання.

Методика «Розробка тестів». Суть методики закладено в самій назві: студенти розробляють тестові завдання за вивченою темою чи розділом. Кожну роботу викладач ретельно перевіряє на предмет плагіату. Виконуючи завдання, студент перевіряє себе: наскільки глибоко він засвоїв тему чи розділ; розвиває творче й критичне мислення, навички орфографічно, пунктуаційно й стилістично грамотного письма.

Методика «Тематичний звіт» може бути реалізована у формі найпростішого опитувальника такого змісту:

1. Що нового я довідався з теми?
2. Чого я навчився?
3. Які питання залишились для мене незрозумілими?
4. Які питання я б поставив колегам, щоб перевірити, як вони засвоїли тему?
5. Яку літературу я б порекомендував для самостійного опрацювання теми?
6. Яким балом я б оцінив свої знання з теми?

Звісно, викладач має перевіряти усі звіти студентів, робити відповідні висновки і обговорювати результати навчальної і самоосвітньої діяльності з кожним. Це потребує часу, але дає змогу студентам усвідомити важливість такої роботи для самоорганізації й дисциплінованості. Описана методика націлює студентів на серйозний самоаналіз, дозволяє відпрацювати навички писемної комунікації, а викладачеві допомагає виявити основні труднощі у засвоєнні теми студентами; налагодити зворотний зв'язок з ними; реорганізувати способи викладу матеріалу тощо.

Методика «Мої успіхи» або «Мое самозростання». Як варіант можна запропонувати студентам таку таблицю:

Формулювання глибини розуміння матеріалу	Бал (самооцінка)
Усе зрозумів, можу пояснити матеріал іншій людині; розробити тестові завдання тощо	

Я все зрозумів, але пояснити матеріал іншій людині мені складно	
Для повного розуміння мені необхідно повторити матеріал теми (розділу)	
Я нічого не зрозумів з теми (розділу)	

Методика «Індивідуальна самооцінка». Студентові пропонується низка запитань:

- Що вам необхідно було зробити?
- Чи зробили ви все правильно, чи були недоліки?
- Чи виконали ви завдання самостійно, чи з чієюсь допомогою (вказати, якою допомогою скористались: допомога колеги, запит у соціальних сітках, інтернет тощо)?
- Як (яким балом) ви оцінити свою роботу над виконанням завдання?

Наталія Харибіна у своєму методичному ательє пропонує такі цікаві варіанти карток самооцінки та рефлексії для учнів (які також можна адаптувати і для роботи зі студентами) [4]:

Картка самооцінки

Етапи уроку	Відмітки	Мої враження
	V	Це я знаю, або думаю, що знаю
	-	Це суперечить тому, що я знаю
	!	Це для мене нова інформація
	?	Ця інформація мене бентежить

Картка самооцінювання учня

№ з/п	Види діяльності	Самооцінка	Поцінування однодумцями	Тенденція до зростання
	Участь в обговоренні проблемного запитання			
	Пошук джерел інформації та її дослідження			
	Презентація результатів дослідження			
	Участь у формуванні висновків			
	Обґрунтування власної позиції			
	Оформлення висновків			

	Створення публікації, веб-сторінки чи джигсоу-презентації			
	Інші види діяльності			

Методика «Описово-оцінні судження». Студентам пропонується обрати судження, що найбільшою мірою відповідає рівню виконання ними завдання та додати власні судження.

1. Впорався із завданням на «відмінно», не допустив жодної помилки, виклав матеріал логічно, повно, залучив додатковий матеріал (інтернет-джерела, наочність, посібники, презентації тощо).

2. Впорався із завданням на оцінку «добре», повно і логічно розкрив питання, самостійно виконав завдання, знаю порядок виконання, зацікавився роботою. Однак не помітив окремих помилок, не встиг їх виправити, наступного разу треба пошукати ще більш зручний спосіб вирішення завдання.

3. Виконав найбільш важливі вимоги, знаю основні положення, розумію суть, однак не все врахував, переставив місцями логічні ланки тощо.

4. Виконав усі вимоги, залишилося попрацювати ось над цим....

Найбільш відома й популярна серед педагогів методика «Прийоми рефлексивної оцінки. Незакінчене речення»:

Я знаю...

Я розумію...

Я навчився...

Мені легко...

Мені складно...

Залишилося незрозумілим...

Студентам пропонується поширити запропоновані фрази з урахуванням самооцінки своєї навчальної діяльності.

Методика «Хто зможе?». Викладач пропонує завдання і запитує студентів, хто зможе його виконати. Один з охочих виконує завдання, перевірка проводиться колективна. Інший варіант цієї методики: студентам пропонуються картки із завданнями, на яких проставлені відповідні бали від вищого до нижчого. Кожен обирає собі завдання, яке, на його думку, буде посильним саме для нього.

З огляду на викладене вище, підсумуємо:

– самооцінка – це універсальний інструмент, за допомогою якого можна організувати й управляти навчальною діяльністю; вона дозволяє людині самій бачити й оцінювати свої сильні й слабкі сторони в роботі, на основі чого вибудувати власну програму саморозвитку й самовдосконалення;

– основний сенс самооцінки полягає в самоконтролі, саморегуляції, самостійній експертизі власної діяльності та в самостимуляції;

– методи самооцінювання та самоконтролю навчальних досягнень – перспективна ланка в сучасній освітній галузі, яка потребує додаткового дослідження й удосконалення.

Список використаної літератури

1. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах: підруч. для студентів-філологів / за ред. М. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2000. – 262 с. **2. Самооценка** человека как важнейший компонент его «Я-концепции». – Режим доступа: <http://psych.info/psihologiya-lichnosti/mirovozzrenie/samootsenka.html>. **3. Черкасов М. П.** Проблема методів самооцінювання: зауваги та міркування. – Режим доступа: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2009/NiO_8_2009/5_rozdil/Cherkasov.htm. **4. http://kharibina.at.ua/news/metodichna_skarbnichka_proponuju_vikoristati_na_urokakh_kartki_samoocinjivannja/2014-12-06-45**.

Цінько С. В. Самооцінювання у процесі підготовки вчителя словесності

У статті акцентується увага на самооцінці власної навчальної діяльності як ефективному виду методів контролю й самоконтролю в загальноосвітніх навчальних закладах та вишах. Описано види, функції й особливості самооцінки як психологічного й лінгводидактичного поняття. Пропонуються різні методики для розвитку навички самооцінювання у студентів у процесі вивчення ними курсу «Методика викладання української мови» («Шкільний курс української мови»): тематичний звіт, «Моє самозростання», описово-оцінні судження, картка самооцінювання тощо. Робиться висновок, що самооцінка – це універсальний інструмент, за допомогою якого можна організувати й управляти навчальною діяльністю; вона дозволяє людині самій бачити й оцінювати свої сильні й слабкі сторони в роботі, на основі чого вибудувати власну програму саморозвитку й самовдосконалення; основний сенс самооцінки полягає в самоконтролі, саморегуляції, самостійній експертизі власної діяльності та в самостимуляції

Ключові слова: самооцінювання, самооцінка, методи контролю й самоконтролю, учитель словесності, види самооцінки, система контролю, методики розвитку самооцінювання результатів навчальної діяльності.

Цінько С. В. Самооценивание в процессе подготовки учителя словесности

В статье акцентируется внимание на самооценке собственной учебной деятельности как эффективному виду методов контроля и самоконтроля в общеобразовательных учебных заведениях и вузах. Описаны виды, функции и особенности самооценки как психологического и лингводидактичного понятия. Предлагаются

различные методики для развития навыков самооценки у студентов в процессе изучения ими курса «Методика преподавания украинского языка» («Школьный курс украинского языка»): тематический отчет, «Мое саморазвитие», описательно-оценочные суждения, карта самооценки и тому подобное. Делается вывод, что самооценка – это универсальный инструмент, с помощью которого можно организовывать и управлять учебной деятельностью; она позволяет человеку самому видеть и оценивать свои сильные и слабые стороны в работе, на основе чего выстроить собственную программу саморазвития и самосовершенствования; основной смысл самооценки заключается в самоконтроле, саморегуляции, самостоятельной экспертизе собственной деятельности и в самостимуляции.

Ключевые слова: самооценивание, самооценка, методы контроля и самоконтроля, учитель словесности, виды самооценки, система контроля, методики развития самооценки результатов учебной деятельности.

Tsin'ko S. Self-assessment in a process of training of a teacher of philology

The article focuses on the self-esteem of own learning activity as an effective form of methods of control and self-control in secondary schools and universities. The types, functions and features of self-esteem as psychological and linguodidactic concept are described in the article. It is indicated that self-control and self-esteem provide critical attitude to own abilities and capabilities and objective evaluation of own successes. For the formation of self-control and self-esteem teacher has to motivate marks, to offer pupil or student appreciating him answer; to organize mutual control, review of answers etc. The ability to find false steps, to prevent them and thus improve the results of self-control depends from the effectiveness of the self-esteem. Various methods are proposed for development of self-assessment skill of the students in the study of the course «Methods of teaching Ukrainian language» («School course of Ukrainian Language»): a thematic report «My self-expansion», descriptive and evaluative statements, self-evaluation card etc.

It is concluded that self-esteem is an unique tool that helps to organize and manage training activities; it allows for person to see itself and to assess their strengths and weaknesses in the work, and to build its own program of self-development and self-improvement based on these ideas; basic sense of self-esteem is in self-control, self-regulation, self-examination of their own activity and self-stimulation.

Key words: self-assessment, self-esteem, methods of control and self-control, a teacher of philology, types of self-esteem, methods of development of self-assessment results of learning activity.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2017 р.

Прийнято до друку 25.05.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Чернуха Н. М.